

ODGOVOR MIRJANI GROSS*

Jure Krišto

Umirovljena sveučilišna profesorica povijesti Mirjana Gross objavila je osvrt na moju knjigu *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici, 1850.-1918.* u *Historijskom zborniku XLVIII/1994*, br. 1, 145-161 pod naslovom "O 'shematizaciji' i 'preocjenjivanju' hrvatske povijesti u knjizi: Jure Krišto, *Prešućena povijest, Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918*, Zagreb 1994". Uredništvo ga je, vjerojatno zbog tona profesoričina napisa, uvrstilo u rubriku "Polemika", a valoriziralo ga kao "Izvorni znanstveni članak". Budući da je osvrt po svojoj naravi - a, očito, i autoričinim navikama ždanovljevska osuda, valjda ne postoji još jedan takav pogrđni tekst u novijoj stručnoj hrvatskoj publicistici, kojemu je, k tome, dodijeljena tako visoka kategorizacija.

Temeljni razlog neslaganja

U osvrtu se M. Gross propinje, trza, grdi i psuje. Za Grossovu je moja knjiga "pamflet", bez "faktografije"; moj pristup hrvatskoj povijesti "opsesivan", čak prožet "strastvenom mržnjom", napose prema Srbima. Po Grossovoj, ja "bijesno izjavljujem", "zabranjujem", "ne znam", "nemam pojma" i sl. Profesoricu iritira činjenica što sam katolik, štoviše "borbeniji katolik" i što branim interpretacije "najkonzervativnijih pobornika 'organiziranoga katolicizma'". Također joj smeta što sam imigrant-povratnik i tobož pod zaštitom sadašnjih političkih moćnika.

Pred tekstom koji se spustio na tako nisku razinu (ne)kulture komuniciranja, nužno se postavlja pitanje treba li se na njega osvrtni. Dobronamjeran čitatelj lako će se uvjeriti da sam u knjizi jednostavno izrazio svoje neslaganje s nekim historiografskim interpretacijama Grossove bez navale na nju osobno ili njezin znanstveni integritet. Lako će se također uvjeriti da je njezin ton potpuno neprimjeren i nedopustiv. Ipak ne treba ispustiti iz vida da bi sud Grossove, usprkos načinu komuniciranja koji je predstavlja u lošem svjetlu, mogao utjecati na neke čitatelje. Stoga se moram braniti i od načina njezina govora i od poruke koju taj nedolični govor sadržava.

Možda je potrebno zapitati se o osnovnom razlogu takvoj provali emocija prisutnoj u profesoričinoj retorici? Na prvi pogled, reč bi da je razlog očit: M. Gross, koja se očito smatra Autoritetom u hrvatskoj historiografiji, osjetila se zanižekanom u mojoj knjizi. Profesorica se ljuti da s njom "niti na jednom mjestu ... ne diskutiram" (157). Premda nisam smatrao da za moju temu profesorica zavrjeđuje opsežniju "diskusiju" od priložene, ni danas mi se ne čini da je moj sud o njezinu djelu trebao izazvati toliki gnjev.

* Uredništvo objavljuje integralni tekst J. Krište, ali se u skladu s tradicijom *Historijskog zbornika* ograđuje od političke artikulacije koja je prisutna u njegovom tekstu. Ovim prilogom uredništvo završava ovu raspravu.

Zaključiti je da je pravi razlog tolike žestine i uvrijeđenosti što je M. Gross osjetila da se ne slažem s njezinim ideološkim i inim pretpostavkama, s njezinom metodom iznošenja stvari, a najmanje s njezinim zaključcima na temelju iznesenih - i još više prešućenih - činjenica.

Upravo tu, u ideološkim i inim pretpostavkama, leže razlozi razilaženja između M. Gross i mene. No, ima i načelnih neslaganja. Na početku svoje tužbalice o mojoj knjizi Grossova piše: "profesionalna je historiografija obavezna da svoje interpretacije izvodi putem postupka znanstvenoga istraživanja, a povjesničar mora biti načelno otvoren prema reviziji svojih vlastitih rezultata u vezi s budućim novim spoznajama, svjestan da je u znanosti svako znanje samo privremeno." Odlično rečeno! Na žalost, M. Gross ne primjenjuje tako lijepo formulirani aksiom na sebe i na svoje djelo. Ona je daleko od toga da bude "otvorena prema reviziji svojih vlastitih rezultata" u historiografiji; ona uopće ne može prihvatiti da je i *njezino* znanje kao i "svako znanje samo privremeno". Gross je u nekoliko navrata u zadnje vrijeme dobivala priliku da revidira, precijeni neke od svojih "rezultata" i to nije učinila. Naprotiv, ona uporno ponavlja svoje "rezultate" kao zadnju riječ historiografije, te tako ponavlja i svoje zablude, nevoljka ili nesposobna da se izdigne iz samozadovoljavajućeg užitka usredotočenosti na svoj vlastiti ego. To ona čini i u toj "Polemici" sa mnom. Usprkos tome što mene svrstava među one koji "ne dopuštaju nikakva alternativna tumačenja" i koji argumentiraju "ideološko-političkim etiketiranjem, političkim pritiskom i žestokim napadima na ličnost nepoćudnoga autora" (145), pokazat ću kako je upravo to karakteristika njezine polemike sa mnom, ali i njezine historiografije. Jer upravo je to bio moj prigovor njezinim "rezultatima", tako da se nalazimo pred klasičnim primjerom zamjena teza. U suprotnosti s Grossovom, više sam puta u svojoj knjizi istaknuo potrebu daljnjih istraživanja, mogućnost drugačijih gledanja i zaključivanja. Štoviše, ponekad sam i sam naznačio manjkavosti pojedinih dijelova knjige.

O selektivnoj metodologiji i mentalnim okvirima

Grossova mi prigovara primjenu selektivne metodologije. Općenito, prigovara meni zbog proturječnosti, sama pri tome padajući u proturječnosti, zamjera mojoj metodologiji, ne poštujući metodologiju koju verbalno zastupa, kara me zbog nedovoljne faktografije, pozivajući se samo na sebe i sl.

No, u svojoj razlučenoj retorici, Grossova se služi klasičnom metodologijom izvlačenja riječi iz konteksta, omalovažavanja i pokušaja ridikuliziranja izraza koji su joj novi i zato neobični, inzistiranja na onome što sam smatrao sporednim kao glavnim, metodom općeg napada i grdnje. Pri tome se samo oslanja na sebe kao referentnu točku i, ponekad, na istomišljenike.

Grossovoj smeta izraz "shematizacija", kojim sam se poslužio u sažetom prikazu povijesti 19. st. (U Uvodu!!). Nju ne zanima činjenica da sam izričito naznačio da sam, na temelju historiografskih radova, uključujući i Grossičine, napisao svoje viđenje bitnih čimbenika i razvojnih stadija hrvatske povijesti 19. st. kao *uvod* u početak i razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta. M. Gross se obara upravo na taj dio moje knjige. (Zanimljivo je da i njezin sumišljenik Srećko Džaja postupa isto.) To potvrđuje istinitost dosjetke moga prijatelja da 19. st. kod Hrvata traje dva stoljeća i naznačuje kako je s istraživačkog stajališta 19. st. još neorana zemlja. Ono što je do sada u tom smislu napravljeno, po čemu je i M. Gross još pamćena, iskrivljeno je ideološkim ocjenjivanjem ljudi i događaja i stoga u dobroj mjeri *beskorisno*. Grossova, na žalost, još ne može prihvatiti tu činjenicu i to je razlog njezina nasrtaja na moju knjigu, koja, slažem se, i u tom dijelu, predstavlja dobar odmak od ocjena M. Gross.

Bilo bi, dakako, previše očekivati od profesorice, koja inače inzistira na pravilnoj povijesnoj metodologiji i koja je, štoviše, predavala Historijsku metodologiju, da zapazi moju ogradu kako

"svaka sistematizacija riskira simplifikaciju"¹ i da sam pristupio "shematizaciji" novije hrvatske povijesti u svrhu olakšavanja snalaženja i neupućenu namjerniku u zamršenoj hrvatskoj stvarnosti druge polovice 19. st. Za razliku od Grossove, svjesno sam nastojao pisati tekst koji će biti i čitljiv i razumljiv, u nadi da će biti pristupačan ne samo profesionalnim povjesničarima nego i širokom čitateljstvu. Takvu, pak, čitateljstvu "shematizacije" mogu biti korisne. Jer što slučajni namjernik može razumjeti iz teksta Grossove ovakve vrste: "Crkveno političko usmjerenje ostaje stranačko, a konzervativna interpretacija religije, crkvene organizacije i plemstva postaje stranačko-politički program, što ga militantno zastupaju posebne klerikalne stranke i udruženja." Ta nerazumljivost ima i svoju primjenu u Hrvatskoj: "U Hrvatskoj je uz to moguće i to da taj program postane sastavni dio ideologije postojećih stranaka koje prvobitno nisu bile klerikalne."²

Što bi još trebalo reći o metodologiji M. Gross, koja svjesno prešućuje (upravo *prešućuje*) moje izričito upozorenje i okolnost da se radi o jednom općem i kratkom pregledu hrvatske povijesti kojemu je svrha jasno naznačena, a, s druge strane, gradi svoju optužbu moje knjige upravo na tome? Ništa, osim podsjetiti da se takvom metodologijom služila i u svojim historijskim radovima. Nevjerojatno je kako se profesorica koja docira o pravilnoj historiografskoj metodologiji s lakoćom rješava obveze "diskutiranja" s neistomišljenikom: "Nemoguće je na ovom prostoru baviti se Krištovim nabacanim izjavama o 'organiziranom katolicizmu'" (159). Ne osvrćući se na omalovažavajuću primjedbu o "nabacanim izjavama" (njezina je jakost omalovažavanje drugoga), jasno je da joj je to "nemoguće" kad je potrošila 14 (!) prethodnih stranica što za razjareni napad na mene (i one za koje misli da su mi istomišljenici) što na osobnu apologiju.

Kad je riječ o metodologiji, Grossova selektivno citira samo one autore koji potkrepljuju njezine teze: spomenut će Tomislava Šagi-Bunića (151), ali neće Smiljanu Rendić i Sibū Zaninovića (koje sam dovodio u vezu u svojoj knjizi), koji se sa Šagi-Bunićem nisu slagali; referirat će se na S. Džaju, jer stupa njezinim stopama, ali će "otfrknuti" Matiju Manjarića kao "integralističkog autora" (159-160) i tako redom.

Grossova mi zamjera zbog priklanjanja stajalištima suvremenih polemičara, sama ne uviđajući da se sustavno priklanjala stajalištima jedne strane. U knjizi sam pokazao da su izvorišta njezinih "rezultata" izrazito antikatalički liberali i naprednjaci. Ako bi se netko htio zabavljati, mogao bi lako napraviti usporedne tablice između stajališta Grossove i, recimo, Franka Potočnjaka i vidjeti da su njezini "rezultati" zapravo Potočnjakova polazišta.

Grossova zgodno brani svoj historiografski pristup stavljajući ga u opoziciju s pristupom Viktora Novaka. Tobože, samo je Novak zastupao jednostrani protukatolički pristup historiografiji. Misli da se može izdignuti iznad Novakove primitivnosti, ne priznavajući, pritom, činjenicu da je djelovala u Novakovim ideološkim okvirima, osobito glede Katoličke crkve.

Kad je riječ o mentalnim okvirima, Grossova se također brani od tvrdnje da je slijedila marksističku historiografiju, misleći pri tome na metodologiju koja se "nadahnjuje nekim idejama Karla Marxa ili njihovim interpretacijama prije svega od strane marksističkih filozofa" (159, b. 12). Ona, naprotiv, tvrdi da je "historiografija razdoblja nakon 1918. bila velikim dijelom režimska" (isto), od čega ne izuzima ni svoju historiografiju. U skladu sa svojim navikama, Grossova me optužuje da sam "dezinformirao javnost" "zlobno" predstavljajući njezinu izjavu.

¹ Prešućena povijest, 21.

² M. Gross, Liberalizam i klerikalizam u hrvatskoj povijesti (19. i početak 20. stoljeća), Naše teme, 31/1987, br. 6-7, 853.

Vrlo mi je drago da je profesorica napisala što o tome misli i tako pojasnila svoja stajališta. Još mi je draže konstatirati kako je bjelodano iz onoga što piše da sam njezinu izjavu prenio vjerno i interpretirao sasvim u skladu s njezinim smislom. Drugdje sam već napomenuo, a sada moram ponoviti, da sam upravo zatečen tolikom profesoričinom iskrenošću. Za mene je priznanje da je svojim znanstvenim radom bila u službi režima poraznije od otklanjanja nekakva naslanjanja na djela K. Marxa. Potpuno je nevažno jesu li se povjesničari od 1945. do 1991. (ni to razdoblje Grossova ne ističe, tj. prešućuje) "nadahnjivali" na Marxovim djelima; mnogo je važnija činjenica da je režim bio službeno marksistički, da je Komunistička partija prisvajala pravo tumačenja kako Marxovih ideja tako i njezinih primjena na društvenopolitičku stvarnost i da je M. Gross, kako sama priznaje, svojom historiografijom služila "režimu" i partiji koja je taj režim predstavljala. Neka je konačno javnost prestala biti "dezinformirana"!

O katolicizmu i pokretima u njemu

Grossova me proizvoljno svrstava među one koji žele Strossmayera "izbaciti iz hrvatske povijesti" i očistiti ga od "jugoslavenstva". To, dakako, ne može potvrditi onim što sam napisao o Strossmayeru, nego jednostavno predmnijevajući (još jedna karakteristika njezine metodologije) da su moji suradnici i suradnici *Casopisa za suvremenu povijest*, koji uređujem, a koji se kritički osvrću na Grossičinu metodologiju i zaključke, moji istomišljenici i da to moraju biti. Tipična partijska pretpostavka! Očekivano, Gross nudi sebe kako bi se ispravile navodne interpretacijske netočnosti (150, bilj. 2). Pri tome je upravo zabavno kako ne vidi da, barem o Strossmayeru u toj polemici, kaže manje-više isto što i ja.

Grossova se, na sreću, uvijek pobrine ilustrirati u čemu su razlike među nama. Slijedeći metodološku shemu dijalektičkog suprotstavljanja opozicija (što bi Marx mislio o tome?!), M. Gross stavlja đakovačkog biskupa u opreku s "ultramontanom strujom", koja nije "podupirala znanost i kulturu". Pored toga što nam ne identificira te "ultramontaniste", nejasno je zašto bi oni mislili da znanost i kultura nisu "korisni za vjeru i interese Katoličke crkve" (150, bilj. 3) ako su i imali posebna stajališta o povezanosti lokalnih Crkava sa Sv. Stolicom (na što se odnosi optužba zbog "ultramontanizma"). Ne treba ni spominjati da se profesorica ne trudi pokazati kako ti "ultramontanisti" nisu "podupirali znanost i kulturu". Možda je razlog što i sama zna da bi takva argumentacija bila besmislena. Grossova je zbunjena kad se ne slažem s "najkonzervativnijim", "najborbenijim", pa ni "organiziranim" katolicima. Ona, dakako, misli da kad se s nekim slažete u nečemu, nužno je slagati se u svemu. Ona tu svoju dilemu rješava na originalan, i komotan, način: Krišto sam sebi proturječi. Nemoguće joj je pretpostaviti da određena doza kriticisma prema svima, upućuje na objektivnost prikazivanja.

Uvaženoj profesoricu nemoguće je, dakako, pomisliti da možda nedovoljno razumije stvari vezane za religiju i Katoličku crkvu. No, upravo je to slučaj. Moram odmah napomenuti da joj to ne zamjeram. Jedina bi zamjerka bila što je na temelju takva nepoznavanja donosila sudove s dalekosežnim posljedicama i što i dalje misli da joj je to znanje dostatno za donošenje istovjetnih zaključaka. Da je Grossova ostala na kritici dijela moje knjige koji obrađuje 19. st., moglo bi joj se priznati da se zadržala u području svoje struke. Ali profesorica bi izneverila svoj modus operandi kad ne bi odmah pohitala poučiti me i o Hrvatskom katoličkom pokretu. Ona ne "diskutira" sa mnom o toj temi, kako je od mene zahtijevala da se odnosim prema njezinu djelu, nego jednostavno ponavlja što je o tome već davno ona rekla ili samo upozorava da su i drugi o tome pisali. Pri tome joj ne smeta što se gotovo i ne osvrće na glavninu moje knjige koju tako žestoko kritizira, dapače kaže da bi to zahtijevalo puno vremena. Htijući me poučiti da su austrijski socijali i Slovenski katolički pokret "izravno" utjecali na Hrvatski katolički pokret, Grossova nabraja nekoliko općih tema "iz knjige o konfesijama u Habsburškoj monarhiji" (151),

ništa ne kazujući o "austrijskim socijalima" a još manje o tome kako su "izravno" utjecali na HKP. Grossova je i tu dosljedna u ponavljanju same sebe. To isto je, naime, rekla u opisu jednog *Projekta* 1987. godine.³ Govoreći o tome što bi *trebalo* napraviti, napomenula je: "Najvažniji i trajan je dakako utjecaj austrijskog i slovenskog katolicizma, dijelom i njemačkog (bavarskog) katolicizma ali uglavnom u određenim situacijama, a slično je i s mađarskim katolicizmom. Za izgradnju ideološkog sustava bitni su i francuski utjecaji."⁴ Velik je to zalogaj i za marljivicu kao što je profesorica Gross, što se vidi i po tome što je taj Projekt i dalje na početku. Kako tada, tako ni danas nema naznaka u čemu bi se ti utjecaji sastojali; tek pretpostavka da bi ih moglo biti. Uostalom, njezin je glavni izvor za saznanja o austrijskim socijalima i o "političkom katolicizmu" natuknica iz "Staats-Lexikona". (Usput, jedna zanimljivost: i profesoričin sljedbenik S. Džaja spominje isti izvor.)

Ulogu biskupa Mahnića, kojega je "rukopoložila" u goričkog biskupa, Grossova je svela na upitnu rečenicu o tome je li se njegov protuliberalizam "odrazio na njegovu praksu". Hvala na instrukcijama, profesorice!

Što reći o tome da se Grossova uopće ne trudi odrediti se prema onome što sam napisao o drugim važnim sudionicima HKP, o njegovoj ideologiji, o organizacijama, listovima i časopisima unutar njega, o njegovu odnosu prema drugim ideološkim i stranačkim pozicijama, o nastojanju organiziranja političke stranke na kršćanskim načelima, o razmimoilaženjima unutar HKP i o neslaganju dijela katoličke hijerarhije s njime i o koječemu drugome o čemu sam opširno i utemeljeno pisao? Grossova sve to jednostavno prešućuje (ponavljam; vidi se da je to konstanta njezine metodologije), tražeći od mene da s njom "diskutiram".

Što nas to M. Gross poučava o "političkom katolicizmu", o "klerikalizmu" i o kršćanskim socijalima? Izričito kaže da je "politički katolicizam imao dva krila" (152): "konzervativno, "klerikalno" ili "integralističko", s jedne strane, i "kršćansko-socijalno", s druge strane. Na stranu vrlo problematično izjednačavanje konzervativizma, klerikalizma i integralizma, ono što se obično razumijeva pod "političkim katolicizmom" ne uključuje te polaritete. Ako išta, "klerikalizam" je, M. Gross pod tim misli višu crkvenu hijerarhiju, zbog više razloga bio protiv "kršćansko socijalne struje", što znači da se ne može strpati u jedan koš. Grossova očito nastavlja s praksom - niti je jedina na ovim prostorima, kao što ni V. Novak nije usamljen - identificiranja svega što je katoličko s negativitetom, u ovom slučaju "političkim katolicizmom".

Iznad svega, Grossova uopće ne dovodi "austrijske socijale" i tamošnji "politički katolicizam" u vezu s katoličkim gibanjima na početku stoljeća u hrvatskim krajevima, iako bi se iz prigovora da nisam puno rekao o njima moglo zaključiti da postoje jake veze. Samorazumljiva je pretpostavka da su utjecaji postojali, a i samo letimičan pogled na suvremenu publicistiku to potvrđuje, ali bi za opisivanje tih utjecaja trebala cijela knjiga. Koliko god bi me ta tematika zanimala, više me je zanimalo kako se katolički aktivizam razvijao na *hrvatskim* prostorima, aktivizam koji je i tu prerastao u pokret.

Grossova uopće ne raspravlja o katoličkom aktivizmu na hrvatskim prostorima, što je srž moje knjige. Na osnovi komentara *Hrvatske straže* o kršćanskoj demokraciji i pisma nadbiskupa Stadlera o Hrvatskoj narodnoj zajednici, po metodologiji izvlačenja riječi iz tekstualnog i historijskog konteksta, Grossova zaključuje: "*Prema tome* (naglasio J. K.) u ovim je izvorima riječ o jasno izraženom učenju što sam ga ocijenila kao 'klerikalizam' a odgovara definiciji 'integralizma' na koju sam upozorila" (157). Eto ga opet: što je posrijedi - "klerikalizam" ili "integralizam"? Ovo bi bilo dostatno kao komentar na temu uporabe izvora i dodatni komentar na historiografsku metodologiju samozadovoljavanja. Istina, Grossova mi stidljivo priznaje da se

³ Liberalizam i klerikalizam.

⁴ Isto, 854.

pojam "klerikalizam" (kod nas) upotrebljavao "i za katoličke političke i kulturne akcije koje nisu išle tako daleko" (152), tj. koje nisu bile "klerikalne", ali to pripisuje "žaru polemike". Profesorica dezinficira tu oporu i dugotrajnu atmosferu identificiranja svega katoličkog s "klerikalizmom" i, dakako, sebe u to ne implicirajući. No, logično je pitati s kim je to Grossova "žarko polemizirala" kad je pisala o klerikalizmu kod Hrvata. Mnogo važnije, bilo bi uistinu korisno - mnogo korisnije od pokušaja osobne apologije, pogotovo takva niska profila - da nam Grossova konačno kaže za koje to "katoličke političke i kulturne akcije" *osobno* misli da nisu bile "klerikalne". Profesorice Gross, evo mjesta za natjecanje - to je ozbiljan posao, mnogo važniji od vidanja uvrijeđene uobrazilje.

O historiografskom zanatu

Grossova ne bi bila sebi dosljedna da ne pokuša omalovažiti protivnika i u svemu drugome. Spočitava mi nedovoljnu ili čak krivu faktografiju, nečitanje literature (posebno njezina djela) i slične nedostatnosti. Optužuje me i za proturječnosti, veleći na jednom mjestu da me ne zanima praćenje historiografije, a na drugom da sam se obilno služio njezinim radovima (iako nikad dovoljno, što bi trebalo značiti da nisam ponavljao njezine riječi kako se već bila navikla). Na jednom mjestu kaže da se ne služim izvorima, a na drugom kako nema vremena ispitivati kako sam se služio izvorima (159), a na trećem naziva izvorima dokumente kojima sam se služio i koje sam citirao, ali samo kad se ona njima služi (157)! Toliko o proturječnostima.

O faktografiji. Gross se hvata za manje propuste, nedorečenosti ili misidentifikacije u mojoj knjizi i optužuje me za iznevjerjenje povijesnog zanata (ništa manje!). Smiješno! To bi bilo isto kao kad bih nazvao Grossovu nezalicom i diletantom zato što je biskupa Mahnića identificirala kao goričkog biskupa (koji to nikad nije bio) i zbog niza drugih nepreciznosti i predrasuda vezanih za Katoličku crkvu. Nema nikakva razloga da ja ili bilo tko u jednom polemičkom članku stavljam pod upitnik profesoričinu profesionalnost, jer je to bilo provjeravano drugdje i na drugi način, što i profesorica Gross, siguran sam, dobro pamti. Cilj mi je samo pokazati relativnost i uvjetovanost Grossičine historiografije, što ona, čini se, ne želi čak ni pretpostaviti, premda poučava da bi svaki povjesničar toga morao biti svjestan.

Općenito. Iznenađujuće za učitelja metodologije, profesorica Gross ne pita kakvo je djelo autor zamislio i izveo, što mu je bila svrha i cilj. Kritizira u ime nekih uzvišenih ideala znanstvenosti, ne obazirući se na to da ni sama nije (bila) savršena. Tako je, primjerice, nevjerojatno blagonaklona prema svojoj knjizi koju je pisala s drugim autorima (*Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*). Makar i nevoljko, priznaje da ta knjiga ima nedostataka, ali ih opravdava činjenicom što su "tada obavijesti o političkom zbivanju u hrvatskim zemljama (izgleda da je Grossova počela prihvaćati taj izraz!) od 1880-ih dalje bile više nego oskudne" (157). Grossovoj, dakako, ne smeta što je upravo ta knjiga služila kao *udžbenik* generacijama studenata povijesti. Istina je da sam se i sam njome "obilno služio", što ne znači da sam usvajao autorove interpretacije i ideološke pretpostavke. To je još jedna indikacija kako je potrebno pristupiti pisanju novih udžbenika i novih interpretacija recentne hrvatske povijesti.

Moglo bi se koješta i slično reći i o drugim spisima M. Gross. Na početku knjige o pravaštvu⁵ kad govori o postojećim djelima o toj izvorno hrvatskoj ideologiji, prešućuje (opet taj fenomen!) da je Ivo Pilar pod pseudonimom L. V. Südländ opširno i utemeljeno pisao o razdoblju hrvatske povijesti koje je Grossova obrađivala.⁶ Uistinu se može reći da se tu radi o namjernom

⁵ Povijest pravaške ideologije, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb 1973.

⁶ Južnoslavensko pitanje, Hrvatska demokratska stranka, Varaždin 1990.

prešućivanju, jer je teško pretpostaviti da Grossova nije poznavala to djelo, koje je originalno bilo objavljeno na njemačkom. Prešutjela ga je, jer Pilarova interpretacija pravaštva i drugih pojedinosti iz hrvatske povijesti nije odgovarala režimu. Jedan je protuhrvatski režim posjedovanje te knjige smatrao zločinom, a profesoričin režim je prevodioca knjige na hrvatski dao strijeljati. Na tako raščišćenu (ideološkom) terenu harna historiografica, vjerna službenica režima, piše "metodološki utemeljeno djelo", "novu interpretaciju" pravaštva i slične ljepote.

Što bi se moglo reći o metodološkom postupku M. Gross kad crkvene (ona bi rekla klerikalne) autore uopće ne uzima u obzir? Isto što i u svezi s I. Pilarom: pokorna službenica režima upregla je sve svoje sposobnosti kako bi pod firmom "znanstvene historiografije" rekla što je režim želio čuti. Dogodilo se što se obično događa u takvim slučajevima: profesorica je počela vjerovati u istinitost svojih "rezultata" i "znanstvenost" svoje metode, pa i danas jurca na sve one koji se usude dirnuti u njezinu historiografsku istinu. Ja ipak, profesorice, tako ne postupam: ako citiram "klerikalne" autore, pustim i protuklerikalne da kažu svoju istinu.

O političkim i moralnim diskvalifikacijama

Na kraju želim odbaciti klevetu kako ja smatram "da je najvrednija hrvatska politika ona koja se temelji na ogorčenoj mržnji prema Srbima" (160). Grossova inače voli tu riječ "mržnja": za nju je moja knjiga puna mržnje, ja nju mrzim, u njezinim radovima izgleda da je svatko svakoga mrzio. Apsurdno mi je braniti se od takvih niskih udaraca, ali je, očito, potrebno i to izričito reći: nikoga ne mrzim - ni M. Gross, ni liberalne, ni "klerikalce", ni Srbe. Uostalom, o (hrvatskim) Srbima nisam ni govorio. Pisao sam o srpskim strankama i o pravoslavnoj hijerarhiji. Konstatirao sam na temelju dostupnih materijala da su i jedni i drugi radili protiv hrvatskih interesa i interesa svoje domovine. Vjerujem da je to bilo ne samo nečasno nego i glupo za njih same, ali ih zbog toga ne mrzim. Ako išta drugo, izražavao sam nevjericu i čuđenje koliko su neke *hrvatske* političke stranke i pojedinci bili naivni i dali se zavesti na politiku koja je u konačnici također bila protuhrvatska. Dakako, ni njih ne mrzim, nego pokušavam dokučiti razloge takvih prikljanjanja. Upozorenje na činjenicu da je i profesorica Gross bila takva "naivka" u društvu s mnogim drugima ne znači da je kao neistomišljenik mrzim.

Vjerujem da će se čitatelj složiti sa mnom da je profesoričin pristup moralne diskvalifikacije porazan upravo za nju; u toj ljutitij i neukročenoj retorici zrcale se kako njezin karakter tako i metodološki pristup suprotnome mišljenju. Profesorica je u svom osvrtu barem 30-ak puta upotrijebila izraze moralne i ine diskvalifikacije. Mislila je valjda da će time toliko impresionirati čitateljstvo, da će me strti i stjerati u prašinu iz koje se nikad više neću usuditi progovoriti. Kako li M. Gross podsjeća na praksu partijskih seansa na kojima je jednome bilo zadano da udari, a drugi su nastavili s udarcima - sve do iskaza pokajanja.

Možda još jedno objašnjenje. Već u nekoliko navrata, osobe iz bivših vladajućih struktura predbacuju mi - uistinu, optužuju me - da sam miljenik sadašnjih vlasti i da vršim "politički pritisak" (145). Iako sam već to javno istaknuo, moram ponoviti: niti sam član koje političke stranke, niti sam glasnogovornik bilo kojih interesa. Nadam se da je to za sada dostatno. S druge strane, postoji niz ljudskih i nacionalnih vrednota za koje se zalažem, što je i Grossova zaključila. Na ovom se mjestu ne bih upuštao u raspravu dijeli li i profesorica iste vrednote. Važno je da se zbog možebitnih razlika ne moramo "mrziti".

Molio bih, ipak, profesoricu historijske metodologije M. Gross da mi kaže koja su to "ideološko-politička uvjerenja" (145) koja navodno opravdavam "pozivanjem na povijest".

* * *

Žalim što je kod Grossove prevladao osjećaj i što je napisala ovakav osvrt na moju knjigu. To ne omogućuje bilo kakav pomak u saznanju o novijoj hrvatskoj povijesti. Kad je čitala dijelove knjige u kojima se nije spominjalo njezino ime, Grossova mi je poručivala kako joj se sviđa što i kako pišem; kad je vidjela da ne hvalim njezine "rezultate", prepustila se razornom djelovanju povrijeđene uobrazilje. Rezultat je ljutit tekst, neobjektivan, koncentriran na periferne stvari i - usredotočen na M. Gross. Razbacuje se znanjem, poučava, grdi, kori, previđajući da ponavlja samu sebe i da se služi upravo metodologijom koju kori. Eto to je umirovljena profesora hrvatske povijesti i historijske metodologije M. Gross.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 140 kuna

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, travanj 1997.